

Julkaistu: Paasonen, Susanna, Ironian aallonharjalla: mistä on kyberfeminismi tehty? *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 2/2004, 4–16.

Ironian aallonharjalla: mistä on kyberfeminismi(t) tehty?

Kyberfeminismi merkitsee laajasti ymmärrettynä tietotekniikan feminististä haltuunottoa sekä käytännön että teorian tasolla, kutenteknologiaan liittyvien sukupuolittuneiden valtasuhteiden kriittistä tarkastelua ja purkamista. Uuusmediatutkimuksen ulkopuolella kyberfeminismiä on määritelty feministisen ajattelun suuntauksena, joka pohtii sukupuolen, ruumiin ja teknologian suhteita.

Tämän laajempaa yhteisymmärrystä käsitteen sisällöstä ja rajoista ei kuitenkaan näytä olevan. Päinvastoin, yhteisymmärrys vallitsee lähinnä siitä, että kyberfeminismi perustuu moninaisuuteen ja leikkisyyteen ja pakenee tiukkoja määrittelyjä. Jos jokainen voi - ja jokaisen jopa tulisi - ”keksiä oman kyberfeminisminsä”, kuten kyberfeministinen ryhmittymä Old Boys Network julistaa, käsite tuntuu liudentuvan jonkinasteiseen nominalismiin. Kyberfeminismin merkityksiä pohdittaessa voidaankin kysyä, mitä tapahtuu kun moninaisuudesta ja eroista tulee truismeja. Edelleen, koska moninaisuuden – moninaisten feminismien ja naisten erilaisuuden – kertomusta tuotetaan kyber-etuliitteen avulla ja useissa tapauksissa feminismiä vasten, keskeisiksi nousevat myös kysymykset feminismin kertomuksesta ja kyber-etuliitteen merkityksistä: siitä, millaisena feminismi ymmärretään.

Pohdin seuraavassa kyberfeminismin merkityksiä ja sen suhdetta feminismiin. Artikkelissani on kaksi juonta: ensinnäkin käsittelen kyberfeminismin eri määritelmiä ja merkityksiä jo siksi, ettei tällaista erittelyä ole kotimaisessa tutkimuksessa tehty (vrt. Oksala 1998; Paasonen 2002; myös Rojola 2000, Eerikäinen 2002). Marita Liulian mediataideprojekteja lukuunottamatta kyberfeminismi on rantautunut Suomeen lähinnä tutkimusviiteinä, vaikka käsitteen synty ja tunnetuimmat sovellukset löytyvät mediataiteen ja -aktivismiin piiristä.

Artikkelini toisena, kyberfeminismin moninaisiin määritelmiin kiinnittyvänä juonena on kyberfeminismin ja feminismien kitkainen suhde, johon liittyy kysymys kyberfeminismin poliittisuudesta että sen edustamista ruumisymmärryksistä. Kyber-etuliitteen eri tasoinen

juhlinta on nimittäin merkinnyt erontekoa feministiseen politiikkaan sekä feministisiin ruumiin poliittisuuden ja materiaalisuuden artikulointeihin. Artikkelini tavoitteena on siis selvittää kyberfeminismin käsitettä, mutta yhtä lailla myös sen käyttöön sisältyviä ongelmia.

Kyberfeminismi: lyhyt syntykertomus

Käsitteenä kyberfeminismi sijaitsee kahden ristiriitaisen ruumisymmärryksen välimaastossa. Kyber-etuliite juontuu hallintaa ja ohjausta merkitsevästä kybernetiikasta, jossa ruumis ymmärretään takaisinkytkennän ja autonomisten toimintojen järjestelmänä (eli systeeminä). Kybernetiikan ”isänä” pidetty Norbert Wiener (1999, alunp. 1948) rakensi analogiaa oppivien koneiden ja orgaanisten järjestelmien välille ja näki eläimet ja ihmisruumiin kyberneettisinä järjestelminä, jotka keräävät, tallentavat ja prosessoivat tietoa oppien aiemmista suorituksistaan. Wiener pyrki lukemaan näiden systeemien autonomisia toimintoja (kuten hermostoa) koneanalogioiden kautta.

Kybernetiikan viitekehyksessä ruumista ei nähdä niinkään materiaalisena objektina kuin informaatiomallina ja abstraktiona (Hayles 1999, 100), jonka toimintoja voidaan selittää ja mallintaa. Koneen ja ihmisruumiin monentasoisen läheisyyden (toiminnalliset analogiat, proteesit, apuvälineet) on nähty kyseenalaistavan ruumiin oletettua luonnollisuutta sekä ihmisen, koneen ja eläimen välisiä kategorisia raja-aitoja. Kulttuuriteoriassa kyberneettisiä vertauskuvia on käytetty modernin subjektikäsitteen kritisointiin. Toisaalta kybernetiikan rationalisoidut kone-ruumis -muotoilut nojaavat keskeisesti kartesiolaiseen paradigmaan, jossa ruumis (materiaana, objektina) erotetaan järjestä ja tiedosta (Judovitz 2001).

Feministisessä ajattelussa, johon kyberfeminismi-sanan jälkipuoli viittaa, taas on haettu vaihtoehtoja kartesiolaiselle ruumisymmärrykselle ”ruumiin kautta ajattelemisesta” (Rich 1995, 284), mieli-ruumis -dikotomian rikkomisesta ja aistimellisuuden merkityksistä. Tähän projektiin liittyen radikaalifeministiset kirjoittajat (Rich 1995; Griffin 1992; Daly 1990) määrittivät ruumista ja seksuaalisuutta vallan sijoina rikkoen siten ”luonnollisen ruumiin” läpinäkyvyyttä. Kirjoitustaktiikkaan kuului myös naisten, eläinten ja luonnon välisten yhteyksien korostaminen vastakohtaksi miehisenä nähdylle teknologialle ja ruumiin objektivoinnille. Niinpä esimerkiksi Mary Dalylle (1990, 52–57) kybernetiikka liittyi patriarkaaliseen naisten femininisoivaan esineistämiseen ja gynosentrisistä kokemuksista vieraannuttavaan naisruumiin eleiden mekanisointiin.

Donna Haraway on tunnetuimmin kuronut umpeen kybernetiikan ja (radikaali)feminististen asemien välisiä eroja vuonna 1985 julkaisemassaan kyborgimanifestissa. Sitten eräänlaiseksi kyberfeminismin ”pyhäksi tekstiksi” kanonisoitu manifesti etsii keinoa yhtäältä ylittää feministisen teorian sisäiset raja-aidat, joita rakennetaan niin suhteessa rotuun, seksuaalisuuteen kuin luokkaankin, sekä toisaalta muotoilla kriittistä feminististä asemaa suhteessa teknologiaan ja luonnontieteisiin. Haraway esittää ironian ja liittoumat vaihtoehdoiksi naisten luonnollista yhtenäisyyttä korostaville näkemyksille: ekofeministien osin juhlima Jumalatar/Äiti Maa korvautuu kyborgin eli kyberneettisen organismin hahmolla. Kyborgi merkitsee tässä feministisubjektin metaforaa, rajahahmoa, joka liikkuu halki luonnollisen ja keinotekoisien, orgaanisen ja teknologisen välisen hierarkkisen kategorian asemoimatta teknologiaa maskuliiniseksi toiseudeksi. Tästä en olisi varma? Jos siis kyyppari liikkuu kategorioiden halki? Niin eikö pidä olla monikkomuoto?

Usein toistetun syntykertomuksen mukaan kyberfeminismi syntyi Harawayn kyborgimanifestin innoittamana vuonna 1991, kun australialainen naistaiteilijaryhmä VNS Matrix (Josephine Starrs, Francesca da Rimini, Julianne Pierce ja Virginia Barratt) ”päätty pitää hauskaa taiteella ja feministisellä teoriolla” (Pierce 1998, 10). Ryhmä julkaisi ”21. vuosisadan kyberfeministisen manifestin”, jossa Harawayn manifesti yhdistyi kyberpukfiktion terminologiaan, feministisen ”pillutaiteen” perintöön (Rossi 2001) ja Luce Irigarayn tuotantoon. Myöhempien VNS Matrix-projektien tapaan manifesti muokkasi teoreettiset viittauksensa iskulauseiksi:

”Me olemme moderni pillu
positiivinen anti-järki
paikoilleen sitomaton valloilleen laskettu leppymätön
me näemme taiteen pillullamme me teemme taidetta pillullamme
me uskomme jouissanceen hulluuteen pyhyteen ja runouteen
me olemme uuden maailmanepäjärjestyksen virus
reväytämme symbolisen sisältä käsin
ison isukki keskustietokoneen sabotöörit
klitoris on suora yhteys matriisiin
VNS MATRIX
moraalikoodin tuhoajat
liman kauppasotilaat

laskeutuvat abjektion alttarille”^{si}

VNS Matrixin installaatiot *All New Gen* ja *Corpusfantastica MOO* asemoivat ryhmän sähköisten taiteiden eturiviin 1990-luvun alkupuolella. Ryhmän retoriikka ja projektit vetosivat myös brittitutkija Sadie Plantiin, joka oli etenkin Euroopassa vuosikymmenen tunnetuin kyberfeminismin teoreetikko. Plantille VNS Matrixin sukupuolieron terminologialla ja teorioilla leikittelevät projektit toimivat internetin viestintämuotojen ja Irigarayn kuvaileman feminiinisen kielen välisen läheisyyden kuvituksina – ja tavallaan myös niiden todisteina. VNS Matrixin säe ”klitoris on suora yhteys matriisiin” oli mottona Plantin omalle, vuonna 1996 kirjoittamalle kyberfeministiselle manifestille *Feminisaatioita*, jossa hän yhdisteli kybernetiikkaa naisten vapautusliikkeen perintöön. Molemmissa on Plantin (1996a) mukaan kyse feminisaatiosta, naisellistumisesta, joka merkitsee kehitystä kohti entropiaa, verkostoja ja itseohjautuvia järjestelmiä.

Feminisaatio viittaa Plantilla teknologisoituneeseen nykykulttuuriin, mutta kuvaa samalla yleisemmin kybernetiikan periaatteita, joiden ilmentymiä hän lukee niin bakteereista, sukupuolieron teoretisoinneista kuin tietesfiktioistakin. Vuosina 1995–1997 julkaisemissaan teksteissä Plant muovaili esihistoriasta tietokoneajalle kulkevaa kertomusta naisista ja verkostoista yhdistelemällä kybernetiikkaa Luce Irigarayn, Monique Wittigin, Gilles Deleuzen ja Felix Guattarin tutkimuksiin ja kyberpunk-fiktioon. Tuloksena on lakea, metaforinen ja useissa kohdin sangen epämääräinen feminisaatiokertomus, joka sitoo yhteen naiset ja koneet miehisen kulttuurin työkaluina ja toisina, mutta lupaa myös monimutkaisia ja yhteen nivoutuvia verkostoja ja liittoumia, jotka tulevat johtamaan miehisen hegemonian tuhoon. Plantille (1995, 54) tähän viittaavat jo internetin käyttäjien ja koneiden muodostamat, hänen mukaansa lähtökohtaisen feminiiniset kyberneettiset palauteketjut: koneen ja ihmisen väliset rajat sulavat, viestintä verkostoutuu ja naisellisista viestintätavoista muodostuu yleinen normi. Monografiassaan *Zeros + Ones* (1997) Plant rakentaa eepin tarinan naisten ja tietoverkkojen sukulaisuudesta viitaten yhtäläillä *The Economist* -lehdessä julkaistuun aivotutkimukseen, Irigarayn mimeettisiin tekstipermansseihin, evoluution kuin tietokoneiden historiaankin. Tuloksena on poeettinen tekstikollaasi, jossa lähdekirjallisuuden eri kontekstit pyyhkiytyvät näkyvistä.

Luce Irigarayn (filosofian diskurssista irrotettu) varhainen tutkimus toimii Plantille keskeisenä työkaluna ja päänavauksena naisten ja koneiden, monimediaisuuden ja -

merkityksellisyyden, *jouissance*n ja nais erityisyyden merkitsemään feminisaatioon. Irigarayta seuraten Plant näkee naiset kaiken diskurssin toiseutena, reproduktion välineinä, miehisen kulttuurin palvelijoina ja peileinä (Plant 1995, 58; Irigaray 1985, 80, 84). Miehisten itsehallinnän ja -hallinnan normien vallitessa patriarkaaliseen halutalouteen vangittujen naisten taktiikoiksi jäävät vain *mimesis* tai katatoninen hiljaisuus. Plantin (1996b, 172–173) mallissa jo toteutumassa oleva feminisaatio ja sen mahdollisuuksia havainnollistava internetin kyberavaruus muodostavat kuitenkin vaihtoehtoisen sosiokulttuurisen tilan ja ulospääsyn Samuuden ekonomiasta.

Siinä missä Nainen on Irigaraylle (1985, 85) mahdollisuus ja idea, Plantille nainen ja Nainen merkitsevät samaa ja viittaavat niin historiallisiin naisiin, naiseuden biologisiin määritelmiin kuin feminiinistä koskeviin filosofisiin pohdintoihinkin. Irigarayn korostama ”naisellisuuden” ja ”naisen” yhteensopimattomuus minkään elävän olennon kanssa (Butler 1997, 22) katoaa. On epäselvää, mihin ”naisiin”, teknologiaan ja luontoon Plant teksteissään viittaa, mutta tämän maalaama tulevaisuuden feminisoitu teknoutopia muistuttaa hyvin paljon myyttistä menneisyyttä (Bassett 1999, 15–16). Feminisaation malli löytyy evoluution alkuketkistä, merellisen elämän varhaisimmista muodoista:

Lajit, sukupuolet, rotu, luokka: noina päivinä mikään niistä ei merkinnyt mitään. Ei vanhempia, ei lapsia, vain me itse, toisistaan erottamattomien sisarusten ketju, lämmin ja kostea [--] Toisiinsa yhteydessä oleva rajaton verkosto sekoittumassa, vuotamassa, yhteen nivoutumassa, kutoutuessa itsemme halki, kulkien silmukoita toistemme ympäri, harkitsematon, tarpeeton, päämäärätön, huoleton, ajattelematon, villi. (Plant 1997, 3.)

Feminisaatio viittaa imaginääriseen yhteisyyden tilaan ennen subjektia ja objektia, identiteettiä ja toiseutta. Plantin mallin yleisen poeettisuuden ja metaforisuuden sekä eri tekstituotannon kontekstit yhteen kurovan tyylin huomioiden ei ole kenties yllättävää, ettei feminisaation yhteydessä esille nouseva kyberfeminismi ole ”kenties feminismistä laisinkaan” (Plant 1996b, 182). Feminismi on Plantille (1996b, 173) aktivismina ja poliittisena toimintana aikansa elänyttä ja nykyhetken huonosti sopivaa, sillä patriarkaatin työkalut (naiset, tietokoneet, media) ovat kasvaneet hallitsemattomiksi. Kulttuurin ja yhteiskunnan muutos (feminisaatio) näyttää Plantille vääjäämättömänä evoluutiona, samoin kuin tietotekniikan maailmanlaajuinen leviäminen ja internetin globalisoituminen. Kyseisen kehityksen

taloudelliset ehdot ja valtasuhteet eivät nouse keskeisiksi tutkimuskysymyksiksi, vaan pikemminkin luonnollistuvat.

Plantin tekstejä on julkaistu ja siteerattu laajasti. Useissa uuden median ja internet-kulttuurin lukemistoissa ja kokoomateoksissa ne edustavat kyberfeminismiä tai feminististä internet-tutkimusta yleensä. Toisin sanoen Plantin tuotanto on kanonisoitu kyberfeminismin avainteksteiksi samaan tapaan kuin Harawayn kyborgi-manifestikin. Plantin ja Harawayn tutkimukselliset asemat ovat kuitenkin merkittävästi erilaiset. Siinä missä Haraway (2000, 85-86) hahmottaa biologin taustastaan käsin ruumiita materiaalisuuden ja merkitystuotannon yhteennivoutumina, Plant metaforisoi ruumiit intensiteettien ja pulssien moninaisuudeksi. Siinä missä Haraway korostaa tiedon paikantuneisuutta, tutkijan vastuuta ja feministisen politiikan mahdollisuuksia, Plant esittelee universalisoivan kehityskertomuksen, jossa ei ole sijaa yksityiselle tai kollektiiviselle toimijuudelle. Feminismi näyttäytyy Plantille historiallisena ilmiönä, jonka päämäärät tulevat toteutumaan kuin itsestään feminisaation ja teknologisen kehityksen myötä. Tämä perusteettoman optimistinen (ja teknologisdeterministinen) näkökanta saattaa osaltaan selittää Plantin 1990-luvun teknologiabuumin aikana saavuttamaa tutkimuksellista auktoriteettiasemaa.

Vaikka Plant on kyberfeminismin tunnetuimpia edustajia, ei hänen näkökantansa edusta kyberfeminismiä yleisesti. Omassa kyberfeminismin käsitteen ja kyberfeministisen tutkimuksen kolmijakoisessa – joskin karkeistavassa – erottelussani Plantin kyberfeminismi edustaa yritystä kuvata teknologisoitunutta kulttuuria ja feministisen toiminnan mahdollisuuksia (tai mahdottomuutta) hieman vastaavaan tapaan kuin kun postmodernia teoriaa voidaan lukea yrityksenä hahmottaa medioitumisen ja konsumerismin seurauksia tavoille kokea ja hahmottaa maailmaa. Kyberfeminismi toistuu taktisena yläkäsitteenä myös Rosi Braidottin (1996; 2002) tuotannossa ja Donna Harawayn kyborgi-manifestissa.

Feministisen teorian tuominen kybernetiikan periaatteisiin nojaavaan tutkimukseen sekä kybernetiikan kriittinen tarkastelu feministisen teorian valossa on nähdäkseni toinen mahdollinen kyberfeminismin määritelmä. Tällaista tutkimusasetelmaa edustaa Harawayn kybernetiikkaan nojaava, mutta sitä kriittisesti kommentoiva manifesti, joka rakentaa siltaa kybernetiikan ja feminismin . Vastaavanlainen painotus voidaan mielestäni löytää myös Alison Adamin (1998) tekoälytutkimuksesta, Sarah Kemberin (2002) työstä keinoelämän parissa, N. Katherine Haylesin (1999) kybernetiikkatutkimuksesta sekä taiteilijoiden ja aktivistien muodostaman subRosa-kollektiivin projekteista.ⁱⁱ

Kolmannen määritelmäni mukaan kyberfeminismi merkitsee tietotekniikan ja digitaalisten medioiden sukupuolittuneiden käyttökulttuurien, feminististen käyttötapojen ja teknologian valtarakenteiden erittelyä (esim. Squires 2000; Springer 1996). Kyberfeminismiä käytetään yhdysvaltalaiskontekstissa laajasti tässä merkityksessä feministisen uusmediatutkimuksen synonyyminä. Ongelmaksi nousee kuitenkin kyber-etuliitteen määrittelemättömyys – sillä kun voidaan viitata niin tietokonevälitteisyyteen, kyberneettiseen ihmiskuvaan kuin postfeministiseen ajatteluunkin, mutta sen merkitys jätetään useimmiten avaamatta. Kyberfeminismin määritelmien kannalta kenties keskeisin kysymys koskeekin kyber-etuliitteen ja feminismin suhdetta – sitä, nähdäänkö kyber kontekstia rajaavana tarkennuksena vai feminismin eroa merkitsevänä lisänä.

Ironia kunniaassaan

Pääosin saksalainen Old Boys Network (OBN) järjesti ensimmäisen kolmesta kyberfeministisestä internationaalistaan Kasselin *Documenta X*-näyttelyn yhteydessä kesällä 1997. Tässä taiteilijoiden, tutkijoiden ja aktivistien kohtaamisessa keskusteltiin niin Harawaysta, Plantista kuin VNS Matrixistakin.

Kyberfeministit ovat ottaneet haltuunsa 1800-luvun sosialismiin viittaavat termit – manifestit ja internationaalit – ironian nimissä. Ensimmäisessä internationaalissa julkaistiin 100 kyberfeminismin antiteesiä (sata asiaa, jota kyberfeminismi ei ole): niiden mukaan kyberfeminismi ei esimerkiksi ole tuoksu, separatistista, materialistista, tekoälyä, abjekti, kafeiinitonta, dogmaattista tai banaani.ⁱⁱⁱ Kyberfeminismin yhteisiä nimittäjiä onkin löydetty lähinnä ironiasta ja oppositioon asettautumisesta – joskin opposition kohteet ovat vaihdelleet.

Kyberfeminismi nojaa eron ja moninaisuuden diskurssiin, mutta tämä erojen kategorinen painottaminen on myös johtanut positiivisten samastumisten vähyyteen. Kyber-etuliite on merkinnyt jo vuosikymmenen ajan eritasoista ”uusmedia-lisäarvoa” ja sitä käytetään myös luomaan katkosta vanhakantaisempaan nähtyyn termiin ”feminismi”. Kyberfeminismin määritelmässä on tavattu painottaa enemmän kyberia kuin feminismiä (Fernández 2001), mistä johtuen myös valtaa koskevat pohdinnat ovat usein vaipuneet taka-alalle.

OBN:n järjestämissä internationaaleissa kaikkia kyberfeministejä on kehoitettu muotoilemaan oma yksilöllinen agendansa ja politiikkansa (Sollfrank 1998). Tämä on tarkoittanut Sadie Plantiin viittaaville kirjoittajille kyberfeminismin lähtökohtaista epäpoliittisuutta, kun taas toisille kyberfeminismi on korostetusti ruohonjuuritason aktivismin ja valtakamppailun areena ja toisille feminististä mediatutkimusta. Kyberfeminismin “räätälöity” määrittely tekee vaikeaksi nähdä termiä kollektiivisena samastumiskohteena. Yhtälailta hankalaa on hahmottaa, millaisia kriittisen dialogin mahdollisuuksia kyberfeminismin piirissä on ylipäätään tarjolla.

Taiteellisen tuotannon, verkostoitumisen ja kirjoituksen areenana kyberfeminismi asettuu usein kitkaiseen suhteeseen feministisen teorian ja naisliikkeen historian kanssa. Toisessa kyberfeministisessä internationaalissa pitämässään esitelmässä mediataiteilija Corrinne Petrus (1998, 75) korostaa, ettei pidä itseään feministinä ”mutta haluan kenties kutsua itseäni kyberfeministiksi. Kyberfeminismissä on yksi asia, josta pidän paljon; se ettei kukaan tiedä mitä se täsmälleen on. Sillä ei ole vielä rajoja”. Kyber-etuliite edustaa siis uutuutta ja uusia mahdollisuuksia, joiden perustana on yhtäältä irtautuminen feminismistä, toisaalta kyber-etuliitteen hahmottomuus ja joustavuus. Kyberfeminismin määrittely on tässä yhteydessä mahdollista ainoastaan negaation kautta.

OBN:n ydinryhmään lukeutuva Cornelia Sollfrank (1998, 61) näkee kyberfeminismin määrittelemättömänä ja ristiriitaisena ja luonnehtii sen strategiaksi ristiriitaisia näkökulmia yhdistävän ironian. Ironia näyttääkin muodostuneen kyberfeminismin kulmakiveksi Harawayn ironisesta kyborgista VNS Matrixin ironisiin taideprojekteihin ja OBN:n esittämään kyberfeministiseen ironian politiikkaan. Kyberfeministinen ironia on kohdistunut hyvä veli -verkostoihin (Old Boys Network), pelikulttuurin ja kyberpunk-kuvastojen sukupuolittuneisuuteen (VNS Matrix) ja feminismiin liitettäviin stereotyyppioihin (ranskalainen Chiennes de garde -ryhmä^{iv}).

Näissä tapauksissa ironia voidaan ymmärtää kriittiseksi asemaksi tai asenteeksi, josta käsin voidaan häiritä uuteen mediaan liittyviä sukupuolittuneita valtarakenteita. Toisaalta ironiassa on kyse keskeisesti myös tulkinnoista, jonkin lukemisesta ja tunnistamisesta ironiseksi, eivätkä ironisten tekstien tuottajien ja lukijoiden näkökulmat välttämättä kohtaa. Kuten Linda Hutcheon (1994, 14) toteaa, ironian käyttöihin liittyy aina väärinymmärtämisen ja merkitysten sekaantumisen hetkiä. Ironia voikin toimia myös eräänlaisena bumerangina: OBN-ryhmää on syytetty sisäpiiriläisyydestä, saksalaiskeskeisyydestä ja eksklusiivisten hyvä veli -

käytänteiden uusintamisesta, jolloin ryhmän nimen ja käytäntöjen välistä suhdetta on melko vaikea lukea vain ironisena.

Ironia muodostuu ongelmalliseksi *taktiikaksi*, jos sen kohde on epäselvä. Kyberfeministisissä teksteissä ironiaa käytetään rakentamaan etäisyyttä (suhteessa muuhun uusmediakenttään ja/tai feminismiin), mikä saattaa kääntyä myös ylemmydeksi. Leikittelevän ja useassa tapauksessa paikantumattoman kritiikin esittäminen on toki yksinkertaisempaa kuin vaihtoehtojen esittäminen, mutta taktiikalla on rajoituksensa. Uutuutta ja ironisuutta korostamalla voidaan myös sivuuttaa valtaa ja politiikkaa koskevia kysymyksiä, kuten rasismia ja rotua koskevien keskustelujen kohdalla on tavannut käydä.

Samalla kun kyberfeminismin avoimuudella on vetovoimansa, sillä on ongelmansa erojen politiikan näkökulmasta. Kriittisessä kyberfeminismiä ja Harawayn kyborgimanifestia koskevassa puheenvuorossaan Maria Fernández (2001) toteaa kyberfeminismin karttavan “määritelmiä, poliittisia liittoumia (feminismi mukaan lukien) ja jopa päämääriä” ja siten eroavan selvästi Harawayn esittämästä sosialistis-feministisestä antirasistisesta politiikasta. Näitä vaikenemisiä voidaan pitää oireellisina, sillä Harawayn kyborgi hahmottuu suurelta osin rotua koskevien hierarkioiden, tiedon paikantuneisuuden ja Chicana-feministisen ajattelun varaan. Välitilaa edustavaa kyborgia hahmotellessaan Haraway (1991, 155–157) nojaa Chela Sandovalin kirjoituksiin ”vastustavasta tietoisuudesta”, poliittisesta asemasta joka syntyy, kun pääsy rodun, sukupuolen tai luokan kaltaisiin sosiaalisiin kategorioihin evätään, sekä Gloria Anzaldúan pohdintoihin ”*mestiza*-tietoisuudesta”, rajamailla tapahtuvasta ajattelusta (Anzaldúa 1999; Hurtado 2000).

Samoin kuin Sandovalin (1995, 408) myöhemmässä tuotannossa, kyborgi edustaa Harawaylle sekä vakaata yksilösubjektia että vakaita tieteenrajoja vastustavaa tietoisuutta, joka on luonteenomaista kolonisoiduille kansoille. Kyborgi nivoutuu rasismiin, työn ja feministisen aktivismin kysymyksiin säilyen yhä hahmona, jonka avulla subjektiviteettia ja ihmisen kategoriaa voidaan pohtia uudelleen. Sekä Sandoval (1995, 409) että Fernández (2003, 31-34) taas korostavat kyborgimanifestille keskeisen rasismiin unohtuvan useissa sen kyberfeministissä käytöissä. Kyberfeminismi painottaa eroja ja moninaisuutta samalla kun valta, rasismi, heteroseksismi tai toiseuksien tuottamisen teknologiat uhkaavat kadota näköpiiristä.

Vapauden kutsu

Kyborgien ja rodun yhteyksien sivuuttaminen liittyy nähdäkseni kyberavaruuskuvaston esittelemän ruumiittomuuden vetovoimaan. Suositun ajatusmallin mukaan ”kyberavaruuteen astuttaessa” – esimerkiksi tietoverkkoja käytettäessä – ruumiiseen merkityt erot, kuten sukupuoli ja rotu ”katoavat” poistuessaan näkyvistä ja siten ”lakkaamat merkitsemästä” ja ”olemasta” (ks. Paasonen 2003a). Niinpä internetissä kuka tahansa voi olla mitä tahansa, eikä identiteetikategorioilla nähdä olevan syvempää merkitystä verkkoviestinnässä. Zillah Eisenstein (1998) on purkanut tätä ajattelua *kyberfantasiana*, joka uusintaa globaalia kapitalismia, patriarkaalisia valtarakenteita ja uusliberalistista uskoa vapautteen samalla kun se vaikenee valtaa koskevista kysymyksistä.

Kyberavaruuden kuvasto on tämän fantasian kulmakivi ja opinkappale, joka vaikuttaa tapoihin käsitteellistää verkkopohjaista viestintää niin journalistiikassa kuin tutkimuksessakin. Kyberfantasia asemoi internetin ns. reaalityodellisuudelle vaihtoehtoiseksi ja siitä riippumattomaksi toiminnan alueeksi: ruumiittomaksi, vapaaksi, globaaliksi ja omalakisiksi. Tähän ulottuvuuteen astuttaessa ruumis jää taa ja käyttäjä vapautuu keksimään itseään uudelleen. Näin pyyhitään pois samanaikaisesti sekä ruumiillisuus että rotu, etnisuus, ikä, sukupuoli tai seksuaalisuus merkityksellisinä kategorioina.

Kyber-etuliite tuntuu matkanneen etäälle kybernetiikan viitekehystä. Sitä käytetään merkitsemään yleisesti tietokoneisiin ja -verkkoihin liittyviä asioita, mutta kyberfantasian kautta se tuottaa myös oletuksia tietoteknisen ulottuvuuden *irrallisuudesta suhteessa muuhun maailmaan*. Internetin tutkimuksessa tämä näkyy toistuvana paluuna jakoon verkossa olemiseen ja muuhun toimintaan (”online/offline” -erottelu). Kyber-etuliitteen käyttö feminismin yhteydessä edellyttääkin käsitteen kriittistä pohtimista ja määrittelyä, mikä useimmiten tapaa lähinnä loistaa poissaolollaan.

Kyborgi on nostettu feministisessä digitaalisen kulttuurin tutkimuksessa yleishahmoksi naisten, tietokoneiden ja tietoverkkojen välisten yhteyksien tarkastelemiselle. Kyborgisubjektiviteetin merkkejä, ihmisen ja koneen välisten rajojen huojuntoja on etsitty ja löydetty niin naisten kotisivuista, verkkokameroista, peleistä kuin mediataideprojekteistakin (Jimroglou 2001; O’Riordan 2000; Ow 2000, 66–67, n1). Niinpä esimerkiksi verkkokamerasivustoja ylläpitävät naiset edustavat hybridisiä kyborgeja, jotka ovat “päättäväisesti sitoutuneet osittaisuuteen, ironiaan, intiimiyteen ja perverssiyteen” (Jimroglou

2001, 288; vrt. Haraway 1991, 151). Tällaisia luentoja leimaa tietty kehäpäätely, sillä kun kyborgiuden merkkejä haetaan ihmisen ja koneen suhteista, niitä myös yleensä löydetään – viittaahan kybernetiikka orgaanisten ja konejärjestelmien hallintaan ja viestintään kun taas kyborgihahmot merkitsevät näiden järjestelmien limittäisyyttä.

Feministisen tutkimuksen kannalta on erityisen ongelmallista, että tietokonekäytön käsitteellistäminen ”kyborgisena” tapaa jättää huomiotta erot etuoikeutettujen valkoisten ”kyborginaisten” ja tietoteollisuuden työkaluja – kuten tietokoneita ja verkkokameroita – *maquiladora* -kokoonpanohalleissa tuottavien, ei-valkoisten työläisnaisten välillä. Naisliikkeen fragmentoitumista vasten kirjoitettua, jaetun naisidentiteetin sijaan liittoumia korostanutta kyborgimanifestia siis käytetään peittämään naisten välisiä eroja ja etuoikeuksia sekä niiden sidoksia teknologiaan.

Kommentoidessaan Mary Dalyn jumalatar-luentoja Audre Lorde (1981, 94–97) toteaa, että yleistävä puhe ”naisista” tapaa unohtaa ei-valkoiset naiset ja on siten implisiittisen rasistista. On siis ehkä ironiselle kyberfeministiselle asemalle sopivaa – tai ainakin ironista – että Harawayn kulttuurifeministisen jumalattaren juhlintaa kritisoivaa, eroja ja hybridisyyttä korostavaa manifestia luetaan yleistävän naistoimijuuden mallina.

Internetin erillisyyttä sekä koneiden ja ihmisruumiiden yhteenkietoutumista juhliava kyberfantasia asemoi ruumiin yhtäältä merkityksettömäksi lihaksi (William Gibsonin kyberpunk-fiktioiden ”meat”), joka voidaan kuvitella uudelleen kyberavaruudessa, sekä toisaalta kyborgin hahmossa yksilön uudelleen rakennettavissa olevaksi projektiksi. Näin ruumiittomuus tulee ymmärretyksi vapautumisena ruumiin, ajan ja paikan rajoituksista, mitä kohti kybernetiikka ihmisiä auttaa (vrt. Paasonen 2003a, 8-12). Kulttuurintutkimuksen kyborgihahmoilla on tapana nojata ihmis–kone –järjestelmien välisiin abstraktioihin, analogioihin ja läheisyyksiin ruumiiden materiaalisuuden asemesta.

Lyhyessä kyberfeminismi-katsauksessaan Johanna Oksala (1998) näkee ruumiin rajojen tulevan haastetuiksi teknologisoituneessa kulttuurissa: iho ei enää rajaa ruumiita, vaan ruumiit laajenevat proteesimaisesti teknologiaan, internetin avatar-hahmoihin ja puhelinvastaajien edustamiin kaksoisolentoihin. Usean muun kirjoittajan tapaan Oksala (1998, 10) näkee ruumiin ”komponenttina maailmanlaajuisessa kyberneettisessä kommunikaatiosysteemissä”, mikä pakottaa määrittelemään ruumiin uudelleen. Ruumiin uudelleenmäärittely edellyttää

kuitenkin ruumiin materiaalisuuden – *ja materiaalisuuksien välisten erojen* – korostamista ruumiin yleistasoisen metaforisoinnin sijaan (Braidotti 2002; ks. myös Paasonen 2003b).

Uuden polven nimissä

Jos naisten välisistä eroista on muodostunut kyberfeminismissä jonkin asteinen truismi, on postkoloniaaliseen ja queer-teoriaan nojaava feministinen tutkimus korostanut myös erojen poliittisuutta ja feminismin sisäisiä valta-asetelmia. Tällaiseen feministiseen erojen teoretisointiin sisältyvä itserefleksiivisyys, vallan ja paikantuneisuuden pohdinta tapaavat kuitenkin unohtua kyberfeministisissä teksteissä, joissa poeettinen leikittely ja ironiset manifestit ovat huomattavasti näkyvämpiä kuin naisten välisten valtasuhteiden pohdinta, kyber-etuliitteen merkitysten analyysi tai kyberfeminismin sijoittuminen kybernetiikan perinteeseen.

Sadie Plantin vaikutusvaltaisten tekstien lukeminen osoittaa, että valkoisen, länsimaisen heteronaiseuden normi säilyy kyberfeministissä visioissa usein kyseenalaistamattomana lähtökohtana ja keskipisteenä. Plantin feminisaatiokertomuksen pääosassa ovat eurooppalaiset – ja erityisesti brittiläiset – naiset Ada Lovelacesta toisen maailmansodan naispuolisiin koodityöläisiin, jotka liitetään yleiseen puheeseen naisista, naiseudesta ja naisellisuudesta. Tietotekniikan työkaluja Väli-Amerikassa ja Kaukoidässä usein hyvinkin kehnoissa olosuhteissa tuottavat naiset limittäytyvät feminisaation kertomukseen runollisina täydennyksinä, jotka kuvastavat naisisten käsityötaitojen jatkumoa digitaalisessa kulttuurissa (Plant 1997, 253). Tietokoneita rakentavien ja niitä käyttävien naisten väliset valtaerot eivät sisälly tarkasteluun.

Plantin edustama kyberfeminismi katkoo siteet anakronistisena nähtyyn feminismiin. Vastaavanlainen näkemys kyberfeminismistä voima- tai postfeminismin tapaisena, feminismiä kohtaan poleemisena ja/tai sen ylittämistä merkitsevänä asemana nousee selvästi esille kyberfeminististen internationaalien alustuksissa ja kyberfeminististen sähköpostilistojen (OBN, Faces) keskusteluissa. Kyberfeminismi sijaitsee tutkimuksen, taiteen ja aktivismin risteyksessä, joten käsitteen merkityksiä koskevassa kiistassa on osin kyse myös toimijoiden erilaisista taustoista ja feminismiä koskevista lähtöoletuksista.

VNS Matrixin entisen jäsenen Julianne Piercen mukaan kyberfeminismi on ”uskomattoman tärkeä ’liike’”, joka on ”varmasti ’feminismiä’ puoltaessaan naisten osallistumista nykyisen ja tulevan teknokulttuurin luomiseen ja määrittelyyn. Mutta jotenkin ’feminismi’ on ongelma, jotkut vanhan kaartin edustajat näkevät [kyberfeminismin] tyhjänä muotioikkuna (eräänlaisena kybermausteena), ja nuori kaarti ei enää tarvitse feminismiä.” (Pierce 1998, 10.) Feminismi-käsitteen ongelmallisuuden takia Pierce päätyy ehdottamaan kyberfeminismin käsitteen hylkäämistä ja sen päivittämistä monikkomuotoon vastaamaan sen monia eri suuntauksia. Joka tapauksessa Piercen mukaan tarvittaisiin siirtymää utooppisista visioista informaation ja vallan, rahan ja internet-liiketoiminnan merkitysten pohtimiseen: ”Uudessa kyberfeminismissä on kyse [--] perustusten luomisesta, jotta voimme seuraavalla vuosituhanella kaivertaa omat polkumme, luoda omat yrityksemme” (Pierce 1998, 10).

Piercen muotoilussa kyberfeminismi rinnastuu Naomi Wolfin (1993) ajamaan voimafeminismiin korostaessaan taloudellisen vallan ja riippumattomuuden merkitystä feministiselle toiminnalle. Yhteys syntyy myös toisella tasolla, ”vanhan” ja ”uuden” kaartin välisessä vastakkainasettelussa, joka vastaa löyhästi Wolfin jakoa ”uhri-” ja ”voimafeminismiin”. Vastaavat painotukset toistuvat myös kyberfeminismiin nivoutuvassa, yhdysvaltalaisesta punk-alakulttuurista juontuvassa (Riot) Grrrl-kulttuurissa.

Grrrl -verkkojulkaisuja tuottavat aktiivit kieltävät hyvinkin tiukasti kyseessä olevan liike. Amelia deLoachin (1996) haastattelemat grrrl-verkkolehden tekijät Carla Sinclair ja Lynda Weinman korostavat: ”En ole minkään liikkeen jäsen – olen riippumaton yksilö omine ajatuksineni ja uskomuksineni”. ”En ole sen osa. Olen ehdottomasti feministi ja hyvin kiinnostunut näkemään sukupuolten välisen tasa-arvon lisääntyvän. Mutta en ole erityisen poliittinen enkä dogmaattinen. Minä vaan uskon, mitä uskon.” Rosie Crossin (varhaisiin grrrl-julkaisuihin lukeutuvan *Geekgirl*-lehden toimittajan) mukaan ”liikkeen ajatus perustuu vanhakantaiselle feministiselle retoriikalle, joka tapasi homogenisoida kaikki naiset” (lainaus DeLoach; vrt. Wakeford 1997, 60–61).

Marion Leonardin (1998, 110–112) mukaan grrrl-termin käyttö viittaa feministiseen yhteyteen, vaikkakaan grrrl- julkaisuista ja toiminnasta ei voi puhua yhtenäisenä liikkeenä. Erojen ja yksilöllisyyden painottaminen liittyy siis grrrl-termin lähtökohtaisesti, mikä ei kuitenkaan tarkoita samaa kuin lähtökohtainen epäpoliittisuus tai feministisen samastumisen kieltäminen. Päinvastoin, esimerkiksi tunnettu manifesti ”Riot Grrrl Is...” (2002, alunp. 1991) on painotuksiltaan eksplisiittisen feministinen, antiheteroseksistinen ja antirasistinen. Tästä

huolimatta feminismi toimii grrrl-teksteissä myös monoliittisena toiseutena, menneiden vuosikymmenten jäänteinä, jossa sisaruus oletettavasti ymmärretään samuutena.

Grrrl-puhe voidaan yhdistää kyberfeminismin tapaan ”kolmannen aallon” diskurssiin, johon myös voimafeminismi ja postfeminismi (monissa muodoissaan) lukeutuvat. Etenkin populaareissa muodoissaan tämä diskurssi painottaa moninaisuutta tavoin, jotka kääntyvät viime kädessä individualismiksi.

Aallonharjalla surffaten

Kyberfeminismiin liitetään vapauden ja mahdollisuuksien oletuksia, joiden ei nähdä liittyvän perinteisempään feminismiin. Vapauden mahdollisuudet taas liittyvät uuteen mediaan – ja erityisesti tietoverkkoihin – kohdistuvaan innostukseen ja ajatuksiin ruumiin voittamisesta tai ylittämistä teknologian avulla. Toisaalta vapaus liittyy myös yksilön mahdollisuuteen määrittellä oma henkilökohtainen kyberfeminisminsä, joka ei välttämättä edellytä kollektiivisia tai poliittisia samastumisia.

Sara Ahmedia (2000, 84) mukailleen kyberfeminismin julistama moninaisuus tarvitsee vastakohdakseen monoliittisuutta merkitsevän toiseuden, jota vastaan oletettua kehitystä voidaan havaita ja todentaa. 1970-luvun feminismi toimii tällaisena pysyvänä toiseutena, joka edustaa niin monumentaalisuutta, essentialismia kuin teknologia- ja seksivastaisuuttakin. Tästä huolimatta kyberfeministiset käytännöt toistavat paradoksaalisesti 1970-luvun taktiikoita, kuten separatismia tai pillutaidetta (Wilding 1998; Wilding & Critical Art Ensemble 1998, 20–23). Kuten Maria Fernández (2001; 2003) toteaa, kyberfeminismin avulla luodaan tarinaa feminismistä toisilleen vastakkaisina aaltoina ja samalla riisutaan feminismiltä tehoa poliittisena kategoriana. Taipumus ohittaa 1970-luvun feministinen teoria sen sisältöjä erittelemättä ei toki koske vain kyberfeministisiä kirjoittajia.

Postfeminismiä koskevassa tutkimuksessaan Ann Brooks (1998, 1) kuvailee feminismiä ”evoluutiomaisena liikkeenä” kohti postfeminismin merkitsemää kypsyyttä. Tämä voidaan lukea modernistisena, kasvavaa teoreettista hienostuneisuutta kohti kulkevana edistyskertomuksena (vrt. Ahmed 1998, 70), joka jättää katveeseen eri paradigmojen samanaikaisuuden ja rinnakkaisuuden vaihtelevine taktiikkoineen ja päämäärineen. Feminismien moninaisuus näyttää joutuvan ahtaalle tällaisissa reduktiivisissa

vastakkainasetteluissa, joissa etenkin 1970-luvun vastakohtaksi asemoitu jälkistrukturalistinen feministinen teoria voi nousta ”feministisen teoriakisan mustaksi hevoseksi ja voittajaksi” (de Lauretis 1989, 7).

Eri vuosikymmeninä tuotettujen, sukupuolta, seksuaalisuutta, teknologiaa ja kybernetiikkaa tarkastelevien tekstien lähempi lukeminen tekee selkeiden rajaviivojen ja erottelujen vetämisen hyvin vaikeaksi, mutta valottaa samalla feminismin osittain jaettuja mielikuvitushorisontteja. Feminismin aaltojen, vuosikymmenten ja vaiheiden tapaiset luokittelut taas auttavat jäsentämään feministisen teorian läpikäymiä muutoksia, lähtöoletuksia ja kysymyksenasetteluja, mutta niillä on tapana tuottaa myös ongelmallisia yksinkertaistuksia.

Kyberfeministiset ja grrrl-artikulaatiot postuloivat teknologiaa koskevan ”toisen aallon” feministisen puheenparren, joka määrittelee teknologian miehiseksi väkivallan välineeksi.^v Toisen aallon feminististen tekstien lukeminen osoittaa kuitenkin puheenvuorojen laajan kirjon Shulamith Firestonen (1970) kybernetiikan teknofiilisestä haltuunotosta feministisen vallankumouksen välineenä teknologian feministisiin haltuunottoihin ja kritiikkeihin elokuva- ja valokuvatutkimuksen tapaisilla foorumeilla (Penley 1988; Spence 1995).

Yhtä jaettua feminististä teknologiakäsitystä ei ole varmastikaan koskaan ollut olemassa, vaan asemat ovat olleet moninaisia ja keskenään ristiriitaisia jo kotvan ennen kyberfeminismin esiinmarssia. Vaikka teknologia saatetaan määritellä miesvaltaisen kulttuurin tuotteeksi ja ilmentymäksi, sen mahdollisuudet ja merkitykset eivät ole näiden alkuperien lukitsemia (– tähän viittaa myös Donna Haraway kirjoittaessaan kyborgista patriarkaalisesta militaristisen kulttuurin äpäränä, joka ei tunne kuuliaisuutta isiään kohtaan). Kyse on siis teknologian merkityksellistämistä, representoimisesta ja käytöistä pikemmin kuin sen oletetusta, muuttumattomasta olemuksesta.

Feminismin eri suuntausten niputtelu ja yksinkertaistaminen voidaan lukea Lynn Spigeliä seuraten tavaksi vahvistaa nykyhetkeä tuottamalla sellaisia kuvia menneestä, jotka olettavat implisiittisesti ”nykykulttuurin ’edistystä’ ja sen ’ajan tasalla’ olevia asenteita”. Menneisyys irrotetaan konteksteistaan, jotta edistykseen nykyhetkessä voitaisiin uskoa, ja niinpä kyse on yhtä paljon unohtamisesta kuin muistamisesta (Spigel 2001, 361–362, 370). Tämä pätee erityisen kipeästi feministisen teorian käyttöihin kyberfeministisessä tekstituotannossa, jossa

ollaan melko valikoivia sen suhteen, mitä feministisen ajattelun perinteestä muistetaan ja mitä jätetään pois.

Ironian aallonharjalla ratsastaminen on monisyinen kysymys: feminismin ”uusimpaan aaltoon” samastuminen merkitsee huipulla olemista, mutta samalla se ennakoiki myös vääjäämätöntä huipulta putoamista ja aallon rikkoutumista, sillä aallonharjaltahan ei voi liikkua kuin alaspäin. Sama ongelma tuntuu vaivaavan feminismin luokitteluja laajemminkin, on sitten kyse Julia Kristevan (1993) naisliikkeen kolmesta vaiheesta tai feminismin ensimmäisen, toisen ja kolmannen aallon mallista. Kategorisoinneista voitaisiin lukea symptomaattisesti dialektisen alitajunnan merkkejä. Herääkin avoin kysymys, mitä synteesin jälkeen? Mitä tehdä, kun kolmas aalto iskee rantaan?

Kirjallisuus

Adam, Alison 1997: What Should We Do with Cyberfeminism? In Rachel Lander and Alison Adam (eds.), *Women in Computing*. Intellect Books, Exeter, 17–27.

Adam, Alison 1998: *Artificial Knowing: Gender and the Thinking Machine*. Routledge, London.

Ahmed, Sara 1998: *Differences that Matter: Feminist Theory and Postmodernism*. Cambridge University Press, Cambridge.

Ahmed, Sara 2000: *Strange Encounters: Embodied Others in Post-Coloniality* Routledge, London.

Anzaldúa, Gloria 1987/1999: *Borderlands / La Frontera*. Second Edition. Aunt Lute Books, San Francisco.

Bassett, Caroline 1999: A Manifesto Against Manifestos? In Cornelia Sollfrank and Old Boys Network (eds.) *Next Cyberfeminist International*. OBN, Hamburg, 13–16.

Braidotti, Rosi 1996: *Cyberfeminism with a Difference*. Sähköinen dokumentti osoitteessa http://colibri.let.ruu.nl/womens_studies/rosi/cyberfem.htm.

Braidotti, Rosi 2002: *Metamorphoses: Towards a Materialist Theory of Becoming*. Polity, Cambridge,

Brooks, Ann 1997/1998: *Postfeminisms: Feminism, Cultural Theory and Cultural Forms*. Routledge, London.

Butler, Judith 1997: Against Proper Objects. In Elizabeth Weed and Naomi Schor (eds.): *Feminism Meets Queer Theory*. Indiana University Press, Bloomington, 1–30.

Daly, Mary 1978/1990: *Gyn/Ecology: The Metaethics of Radical Feminism*. Beacon Press, Boston.

de Lauretis, Teresa 1989: The Essence of Triangle or, Taking the Risk of Essentialism Seriously: Feminist Theory in Italy, the U.S., and Britain. *Differences*, 1:2 (1989), 3–37.

DeLoach, Amelie 1996: Grrrls Exude Attitude. *Computer-Mediated Communication Magazine* Vol. 3, No. 3. Sähköinen dokumentti osoitteessa <http://www.december.com/cmc/mag/1996/mar/deloach.html>.

Eerikäinen, Hannu 2000: Elämää laboratoriossa: tieteiskuvitelmissa teoriafiktoihin Ruumiin, koneen ja halun metamorfoosi post-teoriassa. *Lähikuva* 2/2000, 60–65.

Eisenstein, Zillah 1998: *Global Obscenities: Patriarchy, Capitalism, and the Lure of Cyberfantasy*. New York University Press, New York.

Fernández, Maria 2001: The Cyborg (sweet sixteen and never been cloned). Sähköinen dokumentti, lähetetty OldBoys –listalle 23.8.2001, julkaistu myös *Mute*-lehden numerossa 20/2001.

Fernández, Maria 2003: Cyberfeminism, Racism, Embodiment. In Maria Fernandez, Faith Wilding and Michelle M. Wright (eds.), *Domain Errors! Cyberfeminist Practices*. Autonomedia, New York, 29–44.

Firestone, Shulamith 1970: *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution*. Morrow Quill, New York.

Griffin, Susan 1992: *Nainen ja luonto: sisältä kumpuaa karjahdus*. Kaija Anttonen (suom.), teoksesta *Woman and Nature: The Roaring Inside* (1978). Kieletär, Inari.

Haraway, Donna J. 1991: *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*. Free Association Books, London.

Haraway, Donna J. 2000: *How Like a Leaf: An Interview with Thyrza Nichols Goodeve*. Routledge, New York.

Hayles, N. Katherine 1999: *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*. University of Chicago Press, Chicago.

Hurtado, Aída 2000: *Sitios y Lenguas: Chicanas Theorize Feminisms*. In Uma Narayan and Sandra Harding (eds.): *Decentering the Center: Philosophy for a Multicultural, Postcolonial, and Feminist World*. Indiana University Press, Bloomington, 128–155.

Hutcheon, Linda 1994: *Irony's Edge: The Theory and Politics of Irony*. Routledge, London.

Irigaray, Luce 1985: *This Sex Which Is Not One*. Catherine Porter (trans.), from *Ce sexe qui n'en est pas un* (1977). Cornell University Press, Ithaca.

Jimroglou, Krissi M. 2001: A Camera with a View: JenniCAM, Visual Representation and Cyborg Subjectivity. In Eileen Green and Alison Adam (eds.): *Virtual Gender: Technology, Consumption and Identity*. Routledge, London, 286–301

Judovitz, Dalia 2001: *The Culture of the Body: Genealogies of Modernity*. University of Michigan Press, Ann Arbor.

Kember, Sarah 2002: *Cyberfeminism and Artificial Life*. Routledge, London.

Kristeva, Julia 1993: *Puhuva Subjekti: Tekstejä 1967–1993*. Gaudeamus, Helsinki.

Leonard, Marion 1998: Paper Planes: Travelling the New Grrrl Geographies. In Tracey Skelton and Gill Valentine (eds.): *Cool Places: Geographies of Youth Cultures*. Routledge, London, 101–118.

Lorde, Audre 1981: An Open Letter to Mary Daly. In Cherríe Moraga and Gloria Anzaldúa (eds.): *This Bridge Called My Back: Writings by Radical Women of Color*. Persephone Press, Watertown, 94–97.

Oksala, Johanna 1998: Kyberfeminismi: teknologiaa, suolia ja sukupuoliä. *Kuva* 1/1998, 8–11.

O’Riordan, Kate 2000: *Female Cyberbodies: Imaging on the Web*. Presentation at the Internet Research 1.0: The State of the Interdiscipline, The First Conference of the Association of Internet Researchers, September 14–17, 2000, University of Kansas.

Ow, Jeffrey A. 2000: The Revenge (ONKO TÄMÄ KIRJOITUSVIRHE VAI GRRRL-MEININKIÄ? Ihan moka vaan...)of the Yellowface Cyborg: The Rape of Digital Geishas and the Colonization of Cyber-Coolies in 3D Realms' *Shadow Warrior*. In Beth E. Kolko, Lisa Nakamura and Gilbert B. Rodman (eds.), *Race in Cyberspace*. Routledge, New York, 51–68.

Paasonen, Susanna 2002: *Figures of Fantasy: Women, Cyberdiscourse and the Popular Internet*. *Annales Universitatis Turkuensis B* 251. Turun yliopisto, Turku.

Paasonen, Susanna 2003a: Missä liha? Kyberavaruuskuvasto ja ruumiittomuuden merkitykset. *Tiedotustutkimus* 3/2003, 4–16

Paasonen, Susanna 2003b: Cyborg & Cyclops: The Vision of a Man-Machine. Teoksessa Tanja Sihvonen ja Pasi Väliäho (toim.): *Mediaa kokemassa: koosteita ja ylityksiä*. Turun yliopiston taiteiden tutkimuksen laitoksen julkaisuja, sarja A, no. 53, Turku, 236–254.

Penley, Constance 1988: Introduction – The Lady Doesn't Vanish; Feminism and Film Theory. In Constance Penley (ed.): *Feminism and Film Theory*. Routledge, London, 1–24.

- Petrus, Corrinne 1998: Webgrrls. In Cornelia Sollfrank and Old Boys Network (eds.) *First Cyberfeminist International*. OBN, Hamburg, 74–75
- Pierce, Julianne 1998: Info Heavy Cyber Babe. In Cornelia Sollfrank and Old Boys Network (eds.): *First Cyberfeminist International*. OBN, Hamburg, 10.
- Plant, Sadie 1995: The Future Looms: Weaving Women and Cybernetics. In Mike Featherstone and Roger Burrows (eds.): *Cyberspace / Cyberbodies / Cyberpunk*. Sage, London, 45–64.
- Plant, Sadie 1996a: Feminisations: Reflections on Women and Virtual Reality. In Lynn Hershman Leeson (ed.): *Clicking In: Hot Links to a Digital Culture*. Bay Press, San Francisco, 37–38.
- Plant, Sadie 1996b: On the Matrix: Cyberfeminist Simulations. In Rob Shields (ed.): *Cultures of Internet: Virtual Spaces, Real Histories, Living Bodies*. Sage, London, 170–183.
- Plant, Sadie 1997: *Zeros + Ones: Digital Women and the New Technoculture*. Fourth Estate, London.
- Rich, Adrienne 1976/1995: *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution*. Norton, New York.
- Riot Grrrl 2002: Riot Grrrl Is... (1991). In Stephen Duncombe (ed.): *Cultural Resistance Reader*. Verso, London, 178–180.
- Rojola, Sanna 2000: Donna Haraway – mieluummin kyborgi kuin jumalatar. Teoksessa Anneli Anttonen, Kirsti Lempiäinen ja Marianne Liljeström (toim.): *Feministejä – Aikamme ajattelijoita*. Vastapaino, Tampere, 137–160.
- Rossi, Leena-Maija 2001: Naisten ensimmäinen ehtoollinen. *Naistutkimus – Kvinnoforskning* 1/2001, 61–64.

Sandoval, Chela 1995: *New Sciences: Cyborg feminism and the Methodology of the Oppressed*. In Chris Hables Gray (ed.), *The Cyborg Handbook*. Routledge, New York, 407–422.

Spence, Jo 1995: *Cultural Sniping: The Art of Transgression*. Jo Stanley (ed.). Routledge, London.

Spigel, Lynn 2001: *Welcome to the Dreamhouse: Popular Media and Postwar Suburbs*. Duke University Press, Durham.

Springer, Claudia 1996: *Electronic Eros: Bodies and Desire in the Postindustrial Age*. University of Texas Press, Austin.

Squires, Judith 2000: *Fabulous Feminist Futures and the Lure of Cyberculture* (1996). In David Bell and Barbara M. Kennedy (eds.): *The Cybercultures Reader*. Routledge, London, 360–373.

Wakeford, Nina 1997: *Networking Grrrls and Information/Communication technology: Surfing Tales on the World Wide Web*. In Jennifer Terry and Melodie Cavert (eds.): *Processed Lives: Gender and Technology in Everyday Life*. Routledge, London, 51–66.

Wiener, Norbert 1948/1999: *Cybernetics: or Control and Communication in the Animal and the Machine*. Second edition. MIT Press, Cambridge.

Wilding, Faith 1998: *Where's the Feminism in Cyberfeminism? n. paradoxa, international feminist art journal*, Vol. 1, No. 2, 6–13.

Wilding, Faith and Critical Art Ensemble 1998: *Notes on the Political Condition of Cyberfeminism*. In Cornelia Sollfrank and Old Boys Network (eds.): *First Cyberfeminist International*. OBN, Hamburg, 20–23.

Wolf, Naomi 1993/1994: *Fire With Fire: The New Female Power and How It Will Change the 21st Century*. Vintage, London.

FT Susanna Paasonen (suspaa@utu.fi) toimii Suomen Akatemian tutkijatohtorina Turun yliopiston Naistutkimuskeskuksessa, jossa hän valmistele tutkimusta internetistä ja paikantuneisuuden kysymyksistä.

ⁱ "We are the modern cunt
 positive anti-reason
 unbounded unleashed unforgiving
 we see art with our cunt we make art with our cunt
 we believe in jouissance madness holiness and poetry
 we are the virus of the new world disorder
 rupturing the symbolic from within
 saboteurs of the big daddy mainframe
 the clitoris is a direct line to the matrix
 VNS MATRIX
 terminators of the moral code
 mercenaries of slime
 go down on the altar of abjection"

ⁱⁱ Tahdon korostaa, että tässä luokituksessa ei ole kyse kirjoittajien itsemäärittelystä vaan omasta kategorisoinnistani. Mm. Alison Adam on hyvinkin kriittinen kyberfeminismiä kohtaan (ks. Adam 1997). subRosan projektit keskittyvät informaatio- ja bioteknologian sukupuolitettuihin ja rodullistettuihin merkityksiin, ks. <http://www.cyberfeminism.net>.

ⁱⁱⁱ Ks. http://www.obn.org/reading_room/manifestos/html/anti.html; myös Paasonen 2002, liite 1.

^{iv} Ryhmän nimi tarkoittaa naaraspuolisia vahtikoiria, ks. <http://www.chiennesdegarde.org/>.

^v Toinen aalto viittaa tässä vakiintuneen erottelun mukaisesti 1960-luvun naisten vapautusliikettä seuranneeseen feminismiin, kun taas ensimmäisellä aallolla tarkoitetaan ääni- ja kansalaisoikeuksiin keskittynyttä naisasialiikettä.